Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

НОВОСАД КРІСТІНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 314.74+ 331.556.4

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ

22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Лукашевич Микола Павлович,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
професор кафедри соціології та соціальної роботи

Офіційні опоненти: доктор соціологічних наук, доцент
Іванкова-Стецюк Оксана Борисівна,
Інститут народознавства НАН України,
провідний науковий співробітник,
в.о. завідувача відділу соціальної антропології

кандидат соціологічних наук
Чорна Вікторія Олександрівна,
Державний вищий навчальний заклад
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
вчений секретар

Захист відбудеться 8 травня 2019 року о 12^{00} годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.26 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 319.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано «5» квітня 2019 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Г. І. Кудринська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасні глобальні тенденції (крах біполярної та формування нової світової системи міждержавних відносин; інтенсифікація міжнародних економічних, соціальних, культурних взаємодій; формування глобального ринку праці; пом'якшення міграційних режимів більшості країн світу; пошуки оптимальних моделей міграційної та етнонаціональної політики у суспільствах-донорах та реципієнтах міграційних потоків та ін.) створюють передумови для поглибленого наукового осмислення міжнародних міграцій та супутніх соціальних ризиків як у суспільствах походження мігрантів, так і у приймаючих суспільствах. Інтенсифікація міграційних процесів формує ризики як економічного, так і соціокультурного та політико-управлінського характеру. В економічній площині значна частка мігрантів на ринку праці призводить до зростання безробіття серед резидентів приймаючих країн, зниження рівня мінімальної заробітної платні та поширення тіньових форм трудових відносин. У вимірі соціокультурному та політико-управлінському постають виклики, пов'язані із інтеграцією мігрантів у приймаючі суспільства та супутніми проблемами (ріст ксенофобських настроїв, соціальна ексклюзія, геттоізація мігрантів тощо).

Країни-донори міграційних потоків також стикаються із багатовимірними наслідками зовнішньої міграції, найбільшу увагу серед яких привертають зменшення трудових ресурсів; декваліфікація значної частини трудових мігрантів, які працюють за кордоном не за спеціальністю, їхня прекарізація; демографічні проблеми та ін. Численними є й функціональні наслідки для країн-донорів: пом'якшення проблеми безробіття; надходження грошових ресурсів, які стимулюють виробництво, покращують економічну динаміку тощо.

Міжнародні міграційні процеси стали не тільки важливим чинником взаємозбагачення економік та культур, але й фактором поширення різного роду викликів, що актуалізує необхідність усебічного дослідження міграційних ризиків, зокрема, із соціологічної перспективи. Таким чином, практичний вимір актуальності дослідження зумовлюється як соціально-політичними процесами сучасності, так і інституційними потребами державних та міжнародних організацій, що займаються регулюванням трудової міграції.

Слід відзначити істотне пожвавлення наукового інтересу до проблеми міграційних ризиків упродовж останніх років. Важливою у вивченні міжнародної міграції є роль теорії ризику, сформульованої наприкінці 1960-х та на початку 1970-х років XX століття. Вивчення соціальних ризиків трудової міграції вимагає поглиблення як методологічних засад відповідних досліджень, так і впорядкування їх понятійного апарату. Доцільно розмежувати соціально-культурну, соціально-економічну, соціально-правову та соціально-політичну сфери актуалізації міграційних ризиків, які можуть виявлятися на мікро-, мезо- та макрорівнях. Соціально-економічні ризики пов'язані з небезпекою соціально-економічної дестабілізації суспільств донорів та реципієнтів

міграційних потоків, із можливою втратою соціально-професійного статусу, декваліфікацією, зниженням рівня якості життя мігрантів тощо. Соціально-культурні ризики зумовлюються відмінністю систем цінностей, практик, моделей поведінки. Міграційні ризики у сфері безпеки стосуються впливу міграційних процесів на рівень злочинності, об'єктивну та суб'єктивну безпеку трудових мігрантів та резидентів приймаючих суспільств. Слід зазначити, що актуальність дослідження у теоретичному вимірі зумовлюється браком ґрунтовних теоретичних опрацювань та інструментів емпіричного дослідження міграційних ризиків, які виникають у процесі трудової діяльності та міжкультурної взаємодії мігрантів за кордоном.

Ступінь наукової розробки проблеми. Упродовж останніх років зростає число публікацій, присвячених проблемі ризиків в усіх сферах діяльності людини. Ця тенденція дала підстави окремим дослідникам говорити про формування інтегративної дисципліни – ризикології. Сьогодні вивчення ризиків є міждисциплінарною галуззю знання, об'єктом якої стають природні, техногенні, соціогенні ризики.

Методологія дослідження теоретичних та практичних аспектів міжнародних трудових міграцій була опрацьована в наукових працях Е. Берджес, Дж. Беккера, Е. Валерстайна, Ф. Дювеля, Е. Дюркгайма, Ф. Знанецького, В. Зомбарта, Р. МакКензі, Д. Массея, Р. Парка, І. Прибиткової, Л. Рибаковського, П. Сорокіна, Е. Тайлора, В. Томаса, Ф. Хьюго та ін. Різні аспекти дослідження трудових міграцій висвітлюються в працях В. Бакірова, О. Блинової, В. Володько, В. Євтуха, О. Іванкової-Стецюк, Н. Ігнатолі, О. Лютак, І. Майданік, О. Малиновської, А. Мокія, В. Ніколаєвського, В. Онищука, О. Пелеха, О. Пеліна, В. Переведенцева, Н. Побєди, Н. Побулавець, О. Ровенчак, М. Романюка, О. Світлова, М. Шульги, О. Хомри, Б. Юськіва, М. Яворського, В. Чорної та ін.

Дослідженням явища ризику присвячені праці Дж. Бонолі, А. Вільдавські, М. Дугласа, Г. Еспін-Андерсена, Ф. Найта, П. Розанваллона, П. Тейлор-Губі, М. Фуко, О. Яницького. Важливою у вивченні міжнародної міграції є роль теорії ризику, сформульованої наприкінці 1960-х років. XX століття. Її розвиток пов'язують насамперед з іменами Н. Лумана, У. Бека, Е. Гідденса.

Дослідження соціального ризику вітчизняними науковцями представлене в працях О. Амоші, Е. Афоніна, В. Вітлінського, І. Кірноса, І. Миронюк, В. Надраги, Е. Лібанової, С. Пірожкова, В. Рюль, У. Садової, Ю. Саєнка, М. Фащевського, М. Чумаченка, І. Шваб, В. Щербини та ін. Огляд наукового дискурсу виявив, що окремі важливі проблеми, зокрема дослідження соціальних аспектів ризиків, що виникають у процесі трудової міграції та міжкультурної взаємодії, залишаються поза увагою вчених і практиків: зазначеним дослідженням бракує понятійної впорядкованості, відсутні вичерпні класифікації ризиків, які виникають у процесі міжкультурної взаємодії мігрантів із громадянами приймаючих країн; обмаль верифікованих інструментів виміру міграційних ризиків у контексті трудової діяльності мігрантів у межах організаційної та ділової культури приймаючих суспільств.

Наукова проблема, на вирішення якої спрямоване дослідження, полягає у наявності суперечності поміж інтенсивними та масштабними процесами зовнішньої трудової міграції з України, з одного боку, та браком ґрунтовних теоретичних напрацювань та інструментів емпіричного дослідження соціальних ризиків трудової міграції, з другого.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри соціології та соціальної роботи факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет» у межах науково-дослідницької теми: «Закарпаття в системі соціальних трансформацій України» (державна реєстрація теми №0110U000768), де дисертантом обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження соціальних аспектів міграційних ризиків, етнічна ідентичність та толерантність трудових мігрантів Закарпаття, трансформація їх соціального становища у країні-реципієнті (Угорщина).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення умов формування соціальних ризиків міграції, шляхи їх подолання та можливі наслідки для досвідчених та потенційних мігрантів з України в іншокультурному середовищі.

Відповідно до мети були визначені такі *завдання*:

- здійснити систематизацію та порівняльний аналіз основних підходів до вивчення міграції в соціології та інших соціогуманітарних дисциплінах;
- уточнити понятійний апарат дослідження концепту зовнішньої міграції (зокрема, зміст понять «рухливість», «мобільність», «міграція», «зовнішня міграція», «міграційні наміри»);
- визначити особливості соціальних ризиків, що виникають у процесі трудової діяльності мігрантів в іншокультурному середовищі;
- розглянути умови формування соціальних ризиків, які супроводжують трудову діяльність українських мігрантів у приймаючих суспільствах, у контексті понять «організаційна культура», «ділова культура», «трудова етика», «готовність до ризику»;
- сконструювати інструментарій емпіричного дослідження соціальних ризиків трудових мігрантів в іншокультурному середовищі;
- розкрити співвідношення уявлень потенційних та досвідчених трудових мігрантів про шляхи подолання та можливі наслідки міграційних ризиків.

Об'єктом дослідження є соціальні ризики, із якими стикаються мігранти з України в процесі трудової міграції.

Предметом дослідження є умови формування, шляхи подолання та можливі наслідки соціальних ризиків для досвідчених та потенційних мігрантів з України.

Методологія та методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є синтез положень сучасних теоретизацій соціальних ризиків (концептуалізація схем «ризик / надійність» та «ризик / небезпека» Н. Лумана; погляди А. Шюца на ризик і шанс як взаємозалежні змінні; концепція «потрійної індивідуалізації» в умовах суспільства ризиків У. Бека), а

також концептуалізації низки аспектів зовнішніх трудових міграцій, викладені у працях В. Зомбарта, Е. Лі, Дж. Равена.

У роботі застосовано низку загальнонаукових та спеціально-соціологічних методів: логіко-семантичний – для аналізу та поглиблення понятійного апарату концепту зовнішньої міграції; компаративний аналіз результатів статистичних та конкретно-соціологічних досліджень міграції; моделювання ризиків, з якими стикаються трудові мігранти з України; структурно-функціональний аналіз у визначенні соціальних ризиків, які постають перед трудовими мігрантами з України в іншокультурному середовищі; низка статистичних методів в аналізі результатів авторського емпіричного дослідження (зокрема, кореляційний та кластерний аналіз).

Емпіричну базу роботи складають матеріали авторського дослідження, реалізованого із застосуванням онлайн-опитування (n=841) потенційних і досвідчених трудових мігрантів. Дослідження проведене з 25.01 по 24.02. 2015 року. Також у роботі використано дані вторинного аналізу низки баз даних всеукраїнських та крос-національних досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у концептуалізації соціальних ризиків міграції, які постають перед досвідченими та потенційними мігрантами з України в контексті трудової діяльності в іншокультурному середовищі. Наукова новизна дослідження розкривається у таких положеннях:

Вперше:

– запропоновано соціологічну концептуалізацію міграційних ризиків, яка відображає їх інформаційну природу, набуває актуальності в умовах переходу до постіндустріального суспільства і актуалізується насамперед в контексті трудової діяльності у середовищі організаційної та ділової культури приймаючих країн. Встановлено, що в умовах постіндустріального суспільства, завдяки розширенню можливостей вибору та збільшенню рівня невизначеності, перспективи майбутнього переміщуються зі сфери небезпеки в сферу ризику. Соціальні ризики трудових мігрантів формуються поза конфліктом між працею і капіталом, який був характерним для індустріального суспільства. Природа нових соціальних ризиків проявляється через конфлікт між (не)компетентністю та (не)професіоналізмом працівників. Нові соціальні ризики формуються власним вибором міжнародних трудових мігрантів, мають прояви як на індивідуальному, груповому так і суспільному рівнях і можуть бути визначені як імовірність настання негативних соціальних наслідків у результаті міграційної поведінки;

– виявлено, що основним аспектом соціальних ризиків українських трудових мігрантів за кордоном є невідповідність їхньої організаційної культури організаційним культурам приймаючих країн. На підставі діагностики типу ділової культури українських трудових мігрантів доведено, що їм притаманний високий рівень спрямованості на уникнення невизначеності та запобігання ризикам. Це, у свою чергу, підвищує їхню уразливість, відкидає на другорядні ролі на ринку праці приймаючих країн та змушує приймати невигідні умови праці з боку посередників та роботодавців;

– на підставі емпіричних даних діагностовано високий рівень ризику втрати українськими трудовими мігрантами «мотивованих здібностей». Останнє поняття, введене в науковий обіг Дж. Равеном, вказує на необхідність балансу когнітивних, емоційних та вольових складових для ефективної соціальної діяльності. Соціальні ризики приховані у дисбалансі різних складових міжкультурної компетентності досвідчених трудових мігрантів і не усвідомлюються потенційними трудовими мігрантами. Одним із наслідків дисбалансу між когнітивними, емоційними та вольовими складовими міжкультурної компетентності досвідчених трудових мігрантів з України є відчуття меншовартості (другосортності). Відчуття меншовартості заважає міжкультурній комунікації трудових мігрантів з України з резидентами приймаючих країн, перешкоджає підвищенню міжкультурної компетентності, яка є чинником соціального успіху в приймаючій країні.

Набули подальшого розвитку:

– положення низки концепцій та теорій, що застосовуються в авторській концептуалізації соціальних ризиків міграції. Зокрема: уявлення про трудових мігрантів як «джерело капіталістичного духу» В. Зомбарта, яке верифікується щодо українських трудових мігрантів; поняття «проміжні (уявні) перешкоди на шляху до міграції» Е. Лі, яке застосовується у розмежуванні міграційних уявлень потенційних та досвідчених трудових мігрантів; поняття «готовність до міграції», яке інтерпретується як проміжна ланка між готовністю до переміщення та фактичним переміщенням міжнародних мігрантів (Л. Рибаковський, Т. Заславська); концепція трьох аспектів «мотивованих здібностей» (когнітивних, емоційних та вольових) Дж. Равена, яка застосовується у діагностиці соціальних ризиків українських трудових мігрантів;

– положення низки концепцій та теорій, що стосуються «ризиків», «міграційних ризиків» та «соціальних міграційних ризиків», а саме: концепція Н. Лумана про переваги заміни схеми «ризик / надійність» схемою «ризик / небезпека»; погляди А. Шюца на ризик і шанс як взаємозалежні змінні, які спонукають людей намагатися опановувати світ і долати перешкоди; концепція «потрійної індивідуалізації» в умовах суспільства ризиків У. Бека.

Удосконалено:

– застосування низки інструментів емпіричного дослідження ділової культури та міжкультурної компетентності українських трудових мігрантів, а саме: ключових індексів порівняльних досліджень організаційних культур Г. Хофстеде; методи вимірювання міжкультурної компетентності трудових мігрантів (В. Гразюлис, О. Пелін); оцінку конкурентоспроможності трудових мігрантів на ринку праці за показником компетентності та ймовірності успіху (Л. Хижняк, Л. Легецька, І. Майданік).

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати та методика дисертаційного дослідження можуть бути використані для розробки та викладання навчальної дисципліни «Соціологія міграціїї»; розробки державних та громадських проектів і програм, спрямованих на подолання

негативних наслідків зовнішньої трудової міграції та підвищення міжкультурної комунікативної компетентності трудових мігрантів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Наукові результати, висновки та положення наукової новизни, що містяться в дисертації, є особистим доробком здобувача.

Апробація результатів. Основні положення і результати дисертаційного дослідження були представлені та обговорені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Міжетнічна та міжконфесійна толерантність як чинник консолідації українського суспільства: досвід Закарпаття» (м. Ужгород, 28-29 травня 2013 року); VI Міжнародній науковій конференції «Соціальні і політичні трансформації в кризовому суспільстві: локальний, регіональний та глобальний виміри» (м. Одеса**,** 27-28 вересня 2013 року); X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії. Теорія солідарності та конфлікту в поясненні сучасних суспільних процесів» (м. Київ, 21-22 травня 2015 року); IV Міжнародній українсько-польській конференції «Ідентичності народів Центрально-Східної Європи» (м. Львів, 22-23 червня 2018 року).

Публікації. Основний зміст дисертаційної роботи відображений в 14 наукових публікаціях: із них 5 статей − у наукових виданнях України, затверджених МОН як фахові з соціології; 1 − у закордонному періодичному виданні; 8 публікацій − в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Структура та обсяг дисертаційної роботи зумовлені метою і основними завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 275 сторінок, з яких 184 сторінки основного тексту. Робота містить 17 таблиць та 11 рисунків. Список використаних джерел складає 210 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, її відповідність загальному стану й тенденціям розвитку сучасного українського суспільства, окреслено ступінь наукової розробленості, сформульовано мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження, визначено методологічні засади, наукову новизну й теоретико-практичну значущість отриманих результатів, наведено дані про апробацію роботи та публікації автора.

У **першому розділі** «*Теоретико-методологічні основи дослідження міжнародної трудової міграції*» ретроспективно розглядаються теоретичні підходи до вивчення зовнішньої міграції та розмежовуються предметні поля низки дисциплін, які її вивчають.

Міграції населення мають давню історію, але є відносно малодослідженими. Класична теорія міграції, опрацьована Е. Равенштайном (E. G. Ravenstein), Е. Лі (E. Lee), С. Ебергом (S. Eberg) та У. А. Льюісом

(W. A. Lewis), оформилася лише в другій половині XIX століття. Критики вважали слабкостями класичного підходу надмірне покладання на економічну модель людини (лат. – homo economicus), нехтування неекономічними чинниками міграційної поведінки та дисфункціями, що їх може спричиняти зовнішня міграція. Наприкінці XX століття сформувався неокласичний підхід у вивченні зовнішньої міграції (Д. С. Массей (D. S. Massey), А. Палоні (A. Palloni), Дж. Дюранд (J. Durand)).

Поширеною у дослідженні міграції залишається концепція «притягування – відштовхування» (англ. push and pull factors), опрацьована Е. Лі. У цій концепції міграція розглядається як функція відносної привабливості країн виїзду та в'їзду, а наявність перешкод − як обмеження міграційних процесів. Початкова двофакторна модель Е. Лі зосереджувала увагу лише на зовнішніх чинниках міграції, не враховуючи соціокультурну природу міграційних намірів та міграційної поведінки. Надалі цей недолік моделі був критикований низкою авторів і збагачений увагою до так званих «дискурсивних формацій».

Теоретизації процесуального виміру міграційного процесу початково спиралися на трифазну модель: 1) формування чинників мобільності; 2) власне процес переміщення мігрантів; 3) адаптація мігрантів на новому місці проживання. Надалі була запропонована чотирифазна модель, відповідно до якої перша стадія трудової міграції настає, коли мігранти пересилають заробітки в країну свого походження та планують своє повернення. На другій стадії, коли тривалість перебування за кордоном збільшується, мігранти формують нові соціальні зв'язки. Третя стадія міграції пов'язана зі свідомою орієнтацією мігрантів на тривале перебування за кордоном та утворенням етнічних громад із власними інституціями. На четвертій, завершальній стадії міграційного процесу, залежно від міграційної політики приймаючої країни та ставлення місцевого населення, мігранти отримують надійний правовий статус або маргіналізуються (самоізолюються) і перетворюються на етнічні меншини. Остання із запропонованих моделей акцентує увагу на проблемі міжкультурної адаптації та акультурації мігрантів. Адаптація мігрантів у контексті міжкультурного діалогу вимагає від них високого рівня міжкультурної компетентності. Міжнародні трудові мігранти, які тимчасово перебувають в іншокультурному середовищі, внаслідок недостатнього рівня компетентності не завжди можуть адекватно оцінити соціальні ризики, які постають перед ними.

Сучасна українська соціологія має значний доробок у вивченні зовнішньої міграції, який дозволяє підбити певні підсумки щодо вивчення цього соціального явища вітчизняною наукою. Українські дослідники фактично не вивчали зовнішню міграцію до 60-х років XX століття. У 1970–1980-ті рр. відбувся поворот до теоретичного пояснення міграційних процесів, залежності між міграційними та іншими суспільними процесами, методології досліджень, розробки заходів міграційної політики. Суттєве зростання масштабів та інтенсивності міжнародної міграції наприкінці XX – на початку XXI століття

зумовило активізацію інтересу українських соціологів до цієї проблематики. З критичної перспективи, виділимо такі особливості цього наукового дискурсу: 1) дисциплінарна вузькість, відмова від міждисциплінарної інтеграції в дослідженнях зовнішньої міграції; 2) етноцентризм, зосередженість виключно на особливостях зовнішньої міграції громадян України чи етнічних українців без належної уваги до представників етнічних меншин та без порівняльного крос-національного контексту; 3) алярмізм та негативізм стосовно зовнішньої міграції, пріоритет у висвітленні проблемних аспектів цього явища.

Переваги соціологічного вивчення зовнішньої міграції полягають у тому, що в поле уваги дослідника потрапляють важливі, але майже відсутні у предметному полі інших дисциплін теми, зокрема ті, що стосуються соціокультурної адаптації у приймаючому суспільстві та можливих дисфункційних явищ у межах цього процесу. Забезпеченню міждисциплінарної інтеграції у вивченні цього явища сприяє розробка «наскрізних» понять і категорій теорії міграції. «Наскрізними» для інтегративної теорії міграції є такі поняття, як «чинники відштовхування та притягування», «міграційні настрої», «вибір», «ризик», «втрати та переваги міграції», «міжкультурна взаємодія», «адаптація» та ін. Зовнішня міграція, яка передбачає перетин як політичних, так і соціокультурних кордонів, загострює ризики, що виникають у процесі міжкультурної взаємодії.

У **другому розділі** *«Міграційні ризики в умовах міжкультурної комунікації»* з'ясовано, що вирішальне значення для розуміння міграційних ризиків в умовах становлення постіндустріального суспільства мають нові інтелектуальні технології, які суттєво змінюють показники соціальної мобільності, порядок прийняття рішення, прогнозування наслідків ризиків. Одним із викликів постіндустріальному суспільству є радикальна зміна темпоральних структур, індикатором якої виступають ризики.

Головною проблемою традиційної концептуалізації поняття ризику є відкидання його залежності від соціальних факторів. Невизначеність цього питання стала підґрунтям для формування кількох підходів у концептуалізації ризиків: «культурно-символічного» (М. Дуглас, А. Вілдавські), теорії «суспільства ризику» (У. Бек, Е. Гідденс) та «калькулятивної раціональності» (М. Фуко). Із цього переліку найбільшою мірою релевантним до теми нашого дослідження є культурно-символічний підхід, який фокусує увагу на проблемах діалогу між «Я» та «Іншим» і є корисним для вивчення ризиків, що виникають у процесі міжкультурного діалогу між мігрантами та резидентами приймаючої країни.

Найважливішим елементом механізму маркування нової темпоральності є розрізнення ризиків і небезпек. У традиційних суспільствах найважливішою є безпека. Натомість, у сучасних суспільствах важливим є використання шансів. Ризики, на відміну від небезпеки, є результатом самостійного вибору та рішення. Загрози ж, створеної зовнішніми подіями, можна лише уникнути. Постіндустріальне, індивідуалізоване суспільство розширює можливості прийняття рішень, переміщує перспективи майбутнього зі сфери небезпеки у

сферу ризику. В умовах неминучості постіндустріальної невизначеності формується реальна потреба розрізнення ризику і небезпеки на науково-теоретичному рівні.

Нові соціальні ризики (англ. – «new social risks») стали закономірним результатом переорієнтації економіки від товаровиробництва до сервісу та до зростання нестабільності на ринках праці. У сучасних суспільствах міграційні ризики формуються поза конфліктом між працею і капіталом, який був характерним для індустріального суспільства. Природа нових соціальних ризиків проявляється через конфлікт між некомпетентністю та професіоналізмом працівників. Загроза дефіциту професійної та міжкультурної компетентності відчувається трудовими мігрантами як перешкода у праці та спілкуванні. Трудові мігранти за кордоном можуть відчувати як гостру потребу власної етнічної ідентичності, так і потребу скорішої «втрати ідентичності».

Соціальні ризики міграції пов'язані із загрозою врати частини компонентів компетентності. Це насамперед торкається впевненості в собі, здатності приймати самостійні рішення, шукати та використовувати зворотний зв'язок із оточенням. Праця трудових мігрантів за кордоном у третьому сегменті ринку праці небезпечна втратою життєвої стратегії, спрямованої на досягнення соціального успіху. Вибір трудової міграції як стратегії може бути недостатньо мотивованим через недооцінку рівня готовності до міграції та невизначеність під час перебування в іншокультурному середовищі. У дослідженні відповідних ризиків міграції використовується поняття «мотивованих здібностей», яке вказує на необхідність балансу когнітивних, емоційних та вольових складових для ефективної соціальної діяльності.

У **третьому розділі** *«Соціальні аспекти міграційних ризиків у контексті трудової діяльності українців за кордоном»* аналізуються емпіричні аспекти дослідження міграційних ризиків трудових мігрантів та розглядаються результати дослідження міжкультурної компетентності досвідчених та потенційних трудових мігрантів, здійсненого за участі автора. Наголошено, що аналіз соціально-демографічного портрета трудових мігрантів з України не підтверджує уявлення про них як про «місіонерів ринкових ідей» або «носіїв підприємницької свідомості». Показник готовності трудових мігрантів з України до ризиків, який є важливим для оцінки їхньої конкурентоспроможності на ринку праці, є надзвичайно низьким. Порівняння організаційної культури потенційних та досвідчених мігрантів з України з організаційними культурами резидентів приймаючих країн, здійснене із використанням індексів організаційних культур Г. Хофстеде, показало, що найбільші відмінності між ними полягають у ставленні до невизначеності та ризиків. Високі значення індексу уникнення невизначеності та повільний зворотний зв'язок із замовником (працедавцем) вказує на належність переважної більшості трудових мігрантів з України до адміністративного типу організаційної культури.

У зв'язку з особливостями організаційної культури трудові мігранти з України ризикують опинитися у другому або третьому секторі світового ринку

праці. Це створює загрози «марнотратства мізків» (англ. – brain waste), втрати вагомої частини компонентів компетентності та ініціативності, впевненості в собі, здатності приймати самостійні рішення, шукати та використовувати зворотний зв'язок із оточенням у країнах перебування. Праця трудових мігрантів у другому або в третьому секторі небезпечна втратою життєвої стратегії на самореалізацію та посилює спрямованість на пристосування та адаптацію.

Недостатній рівень міжкультурної компетентності трудових мігрантів через відхилення від норм, правил і культурних зразків запускає механізм приписування хибних інтерпретацій та утворення уявних перешкод. Результати авторського дослідження доводять відмінності позицій досвідчених і потенційних трудових мігрантів з України щодо мовного бар'єра та відчуття меншовартості в межах пізнавальних, поведінкових і емоційних складових їхньої міжкультурної компетентності. Виявлено вплив цих відмінностей на формування соціальних ризиків. Встановлено, що підвищена увага до мовного бар'єра трудових мігрантів є уявною перешкодою в очах потенційних трудових мігрантів. Ця перешкода, зокрема, сприяє зверненню потенційних трудових мігрантів до послуг посередників із працевлаштування за кордоном. Соціальні ризики міграції приховані у дисбалансі міжкультурної компетентності трудових мігрантів, з одного боку, та особливостей організаційних культур приймаючих суспільств, з другого боку.

Встановлено, що більшість мігрантів визнає рівень своїх знань та навичок спілкування з іноземними громадянами недостатнім, але вважає, що підвищення рівня міжкультурної компетентності не сприятиме їхньому успіху за кордоном. За допомогою компаративних методів дослідження декількох груп фактичних та потенційних трудових мігрантів вдалося довести, що перешкоди та ризики трудової міграції різняться, залежно від країни призначення зовнішніх трудових мігрантів. Якщо у спілкуванні з резидентами країн Східної Європи головною перешкодою вважається дефіцит навичок спілкування, то у спілкуванні з резидентами країн Західної Європи – недостатня поінформованість.

Доведено, що ризики етнокультурної маргіналізації трудових мігрантів з України є перебільшеними. Порівняльне вимірювання важливості цінностей українського суспільства для мігрантів із різними термінами перебування за кордоном показало стійкий інтерес до цих цінностей в усіх групах мігрантів. Важливість українських культурних цінностей не тільки не зменшується з тривалістю перебування за кордоном, але й зростає. Набагато небезпечнішим соціальним ризиком для трудових мігрантів з України стає втрата ініціативності та мотивації до міжкультурного діалогу з мешканцями приймаючої країни. Втрата ініціативності відкидає трудових мігрантів на другорядні ролі на виробництві та змушує приймати невигідні «умови гри» з боку посередників та мешканців приймаючої країни. Така ситуація поглиблює ризик прекарізації трудових мігрантів та викликає різні форми дезорганізації суспільних відносин.

ВИСНОВКИ

У дисертації, відповідно до поставленої мети та завдань, підбито підсумки дослідження соціальних ризиків міжнародних трудових мігрантів, викладено основні результати дисертаційного дослідження. Здобуті результати, підтвердили наукову спроможність запропонованої методології, а також технології збору та обробки інформації. У роботі визначено перспективи подальшого наукового вивчення проблеми та можливості використання результатів у врегулюванні соціальних ризиків, із якими стикаються міжнародні трудові мігранти з України. На основі виконаного дослідження сформульовані такі висновки і рекомендації.

По-перше, з'ясовано, що міжнародна трудова міграція є об'єктом вивчення низки дисциплін, а також міждисциплінарних досліджень, в яких підходи всіх наукових дисциплін є рівнозначними та взаємодоповнюються. Із позицій соціології міжнародна міграція розглядається як соціальний процес, в основі якого лежить система чинників соціально-економічного, соціально-політичного та соціокультурного характеру, які є передумовою територіального переміщення і адаптації в країні перебування. Поширеним у науковому дискурсі є розмежування на чинники відштовхування та притягування, які визначають міграційну поведінку. Значимість змін, що пов'язані з територіальним переміщенням, послабленням (чи втратою) колишніх соціальних зв'язків та необхідністю засвоєння нових культурних норм та інтеграції з новими соціальними групами, уможливлює розгляд міжнародної трудової міграції як життєвої стратегії. Територіальне переміщення міжнародних мігрантів є засобом реалізації їхнього вибору, а переміщення через адміністративні та культурні кордони – індикатором, який фіксує факт міграції.

По-друге, доведено, що понятійний апарат соціологічного дослідження зовнішньої трудової міграції потребує вдосконалення. В роботі уточнені базові поняття соціологічного вивчення міжнародної трудової міграції («мобільність», «міграція», «міграційні настрої та міграційні наміри», «соціально-економічні та соціально-культурні ризики»», «міжкультурна комунікація» та «культурна компетентність у контексті міжкультурної взаємодії»). Істотна різниця між мобільністю та зовнішньою міграцією полягає у тому, що остання передбачає особливе просторове переміщення, у ході якого перетинаються політичні та соціокультурні кордони. З'ясовано, що різниця між міграційними настроями та міграційними намірами полягає у тому, що перші можуть бути мінливими, нереалістичними, ситуативними, «завищеними», а другі є більш раціональними, послідовними і виступають перехідним етапом до міграційної поведінки.

По-третє, встановлено, що в умовах постіндустріального суспільства, завдяки розширенню можливостей вибору та збільшенню рівня невизначеності, посилюється значення різнопланових соціальних ризиків. Одним із викликів постіндустріального суспільства є радикальна зміна темпоральних структур суспільства, індикатором якої виступають ризики. Вони дають змогу побачити

зсуви між «очікуваним майбутнім» та «справжнім майбутнім», маркувати майбутні загрози у сьогоденні. Соціальні ризики міжнародних трудових мігрантів, стратегічний вибір яких спрямований на самореалізацію, пов'язані зі збільшенням шансів на досягнення соціального успіху. Розрізнення ризику і небезпеки здатне підвищувати компетентність мігрантів, запобігати помилковим рішенням та стримувати державну політику від надмірного регулювання. Ідентифікація ризиків завдяки апріорним можливостям, статистичним обрахункам або інтуїтивним оцінкам здійснюється на основі повсякденного досвіду трудових мігрантів. Трудові мігранти оцінюють ризик за допомогою розрахунку балансу прибутків та збитків, позитивних та негативних наслідків міграції для найближчого оточення та родини. Вимірювання небезпеки для соціально-економічних перспектив суспільства походження яке здійснюється на інституціональному рівні недостатньо погоджене з індивідуальними оцінками трудових мігрантів. Головною перешкодою для розрізнення соціальних ризиків та небезпек є їх традиційне розуміння, яке спрямоване на компенсацію втрат, та ототожнення з нормативно-правовою закріпленістю у законодавстві як визнаної суспільством соціально-значимої обставини об'єктивного характеру.

По-четверте, соціальні ризики, з якими стикаються трудові мігранти, формуються поза конфліктом між працею і капіталом, який був характерним для індустріального суспільства. Природа нових соціальних ризиків проявляється через конфлікт між (не)компетентністю та (не)професіоналізмом працівників. Нові соціальні ризики формуються власним вибором міжнародних трудових мігрантів, мають прояви як на індивідуальному, так і на груповому та суспільному рівнях і можуть бути визначені як ймовірність настання негативних соціальних наслідків у результаті міграційної поведінки. Міжнародні трудові мігранти власним вибором можуть створювати небезпеку не тільки для найближчого оточення, власної родини, а й для всього соціально-економічного потенціалу країни походження. Вибір і ризики міжнародних мігрантів можуть бути усвідомленими або недостатньо мотивованими через недооцінку рівня готовності до міграції та невизначеність під час перебування в іншокультурному середовищі. Одним з аспектів міграційних ризиків та комунікаційних компетенцій є соціокультурний аспект, який перебуває у фокусі цього дослідження.

По-п'яте, виявлено, що основним аспектом соціальних ризиків, з якими стикаються українські трудові мігранти за кордоном, є невідповідність організаційної культури українців організаційним культурам приймаючих країн. На основі даних емпіричного соціологічного дослідження виявлено, що ці невідповідності, зокрема, стосуються ставлення до невизначеності та ризиків. Високий рівень уникнення невизначеності серед трудових мігрантів з України та поширена практика залучення посередників під час працевлаштування за кордоном є результатом ототожнення соціальних ризиків із зовнішніми загрозами. Уникнення трудовими мігрантами з України будь-яких форм невизначеності є обмеженням, що стримує їхню свободу заради безпеки,

знижує їхню конкурентоспроможність на ринку праці, відкидає на другорядні ролі у функціональному розподілі праці. Встановлено відмінності позиції досвідчених і потенційних трудових мігрантів з України щодо соціальних ризиків, які виникають у процесі міжкультурної комунікації у контексті трудової діяльності. Підвищена увага до мовного бар'єра потенційних трудових мігрантів є уявною перешкодою, яка сприяє їхньому активному зверненню до послуг посередників із працевлаштування за кордоном. Емпірично аргументовано те, що ризики етнокультурної маргіналізації трудових мігрантів з України є перебільшеними, адже із збільшенням тривалості перебування за кордоном уявлення трудових мігрантів про важливість українських культурних цінностей не тільки не зменшується, а й зростає.

По-шосте, з'ясовано, що соціальні ризики приховані у дисбалансі міжкультурної компетентності досвідчених трудових мігрантів і не усвідомлюються потенційними трудовими мігрантами. Одним із наслідків дисбалансу між когнітивними, емоційними та вольовими складовими міжкультурної компетентності досвідчених трудових мігрантів із України є відчуття меншовартості (другосортності). Це відчуття заважає міжкультурному спілкуванню трудових мігрантів із України, створює перешкоду для визнання міжкультурної компетентності чинником соціального успіху у приймаючій країні.

Доведено, що найбільшою соціальною небезпекою для трудових мігрантів з України є втрата компонентів компетентності та ініціативності. Це насамперед торкається впевненості в собі, здатності приймати самостійні рішення, шукати та використовувати зворотний зв'язок із оточенням. Праця трудових мігрантів за кордоном у другому та, особливо, у третьому секторі ринку праці загрожує втратою (чи послабленням) спрямованості на досягнення успіху, самореалізацію. Втрата ініціативності змушує трудових мігрантів із України приймати «умови гри», запропоновані посередниками та резидентами приймаючих країн, бути вразливими до шахрайства.

По-сьоме, з'ясовано, що вузлові моменти порівняльного аналізу соціальних ризиків, із якими стикаються трудові мігранти з України відкривають перспективи вдосконалення методології дослідження соціальних (і соціокультурних, зокрема) ризиків. Насамперед це торкається розробки методів дослідження прийняття міграційних рішень, механізмів запобігання невизначеності та участі у міжкультурній комунікації. Подальшої розробки потребують визначення понять «уявних перешкод», які є поза зоною міжкультурної компетентності мігрантів. Результати дослідження довели перспективність вивчення (дис)балансу між когнітивною, емоційною та поведінковою складовими міжкультурної компетентності трудових мігрантів з метою запобігання новим соціальним ризикам, які перебувають поза компетенцією держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Новосад К. Я., Пелін О. В. Міжетнічна толерантність у контексті регулювання міжетнічних відносин в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки.* 2013. Том 18. Вип. 2 (1). С. 384–390 – 0,55 д.а. (*Особистий внесок автора:* розроблено концептуальну модель міжетнічної толерантності у соціальній взаємодії етнічних груп.(0,5 д.а.)).

2. Новосад К. Я. Соціологічна концептуалізація ризику в контексті соціокультурних підходів. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Соціологія.* 2014. Т. 234. Вип. 222. С. 129–131.

3. Новосад К. Я. Відмінності позиції досвідчених і потенційних трудових мігрантів з України щодо перешкод у країнах перебування. *Соціальні технології : актуальні проблеми теорії та практики.* 2017. Вип. 76. С. 145–155.

4. Новосад К. Я. Нові соціальні ризики міжнародних трудових мігрантів в умовах переходу до постіндустріального суспільства. *Український соціум.* 2017. Вип. 4(63). С. 123–132.

5. Новосад К. Я. Готовність трудових мігрантів із України до уникнення невизначеності та соціальних ризиків. *Нова парадигма.* 2017. Вип. 132. С. 162–171.

6. Novosad K. Y. Social risks of international labor migration in conditions of transition to post-industrial society. *Science of Europe.* Praha, Czech Republic. Vol. 2, No 21. 2017. P. 76–82.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Новосад К. Я. Міжетнічна толерантність як показник консолідації українського суспільства. *Міжетнічна та міжконфесійна толерантність як чинник консолідації українського суспільства: досвід Закарпаття:* матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 28-29 травня 2013 р.). Ужгород, 2013. С. 296–304.

8. Новосад К. Я. Соціологічна концептуалізація ризику в контексті соціокультурних підходів. *«Актуальні проблеми соціальної роботи: Волонтерство як важливий ресурс соціальної роботи»*: матер. доп. та повід. міжн. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 27 вересня 2013 р.). Ужгород, 2013. С. 61–63.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

9. Новосад К. Я. Соціальні ризики маргіналізації трудової міграції в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. № 31. Ужгород, 2014. С. 187–189.

10. Новосад К. Я. Теоретико-методологічні засади дослідження етнічної ідентичності та толерантності закарпатців. *Закарпаття в системі соціальних трансформацій України*. Звіт про науково-дослідну роботу. УкрІНТЕІ. 2014. С. 11–15.

11. Новосад К. Я. Трансформація становища угорців у контексті міжурядових домовленостей. *Закарпаття в системі соціальних трансформацій України*. Звіт про науково-дослідну роботу. УкрІНТЕІ. 2014. С. 60–66.

12. Новосад К. Я. Соціальні ризики трудової міграції з України. *Актуальні питання соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців.* Ужгород, 2016. С. 203–217.

13. Новосад К. Я. Соціальні ризики міжнародної трудової міграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. № 40. Ужгород, 2017. С. 187–189.

14. Новосад К. Я. Перешкоди і ризики міжнародної трудової міграції з України. *Internetional scientific conference:current issues and problems of social sconces*. Kielce, Poland. 2016. С. 36–40.

АНОТАЦІЯ

Новосад К. Я. **Соціальні ризики міжнародної трудової міграції з України. –** ***На правах рукопису***.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2019.

У дисертації представлені результати дослідження міграційних ризиків трудових мігрантів з України. Дослідження реалізоване з позицій комплексу аналітичних інструментів, серед яких: концепція Н. Лумана про переваги заміни схеми «ризик / надійність» схемою «ризик / небезпека»; погляди А. Шюца на ризик і шанс як взаємозалежні змінні, що спонукають людей намагатися опановувати світ і долати перешкоди; концепція «потрійної індивідуалізації» в умовах суспільства ризиків У. Бека; тлумачення компетентності, запропоноване Дж. Равеном.

У роботі запропоноване нове бачення соціокультурних ризиків трудових мігрантів, які не ототожнюються із нормативно-правовою закріпленістю соціально-значимих обставин, а відображають інформаційну природу нових соціальних ризиків, які набувають актуальності в умовах переходу до постіндустріального суспільства. Доведено, що високий коефіцієнт уникнення невизначеності та запобігання ризикам трудовими мігрантами з України

підвищує їхню уразливість, відкидає їх на другорядні ролі на виробництві та змушує приймати невигідні умови праці з боку посередників та роботодавців приймаючої країни. Прогнозовано ймовірність зростання ризиків втрати «мотивованих здібностей» на підставі дисбалансу між когнітивними, емоційними та вольовими складовими міжкультурної компетентності трудових мігрантів із України та підсилення їхнього відчуття меншовартості.

У дослідженні набули подальшого розвитку: уявлення про трудових мігрантів як «джерело капіталістичного духу» В. Зомбарта; концепція Н. Лумана про переваги заміни схеми «ризик / надійність» схемою «ризик / небезпека»; погляди А. Шюца на ризик і шанс як взаємозалежні змінні, що спонукають людей намагатися опановувати світ і долати перешкоди; поняття проміжних (уявних) перешкод моделі міграції Е. Лі; поняття готовності до міграції, яка є проміжною ланкою між готовністю до переміщення та фактичним переміщенням міжнародних мігрантів (Л. Рибаковський, Т. Заславська); концепція «потрійної індивідуалізації» в умовах суспільства ризиків У. Бека; концепція «мотивованих здібностей» Дж. Равена, яка складається з балансу когнітивних, емоційних та вольових складових.

У дослідженні удосконалено: застосування ключових індексів порівняльних досліджень організаційних культур Г. Хофстеде; методи вивчення навколонаукової міфології щодо міжнародних трудових мігрантів із України Б. Юськіва; оцінку конкурентоспроможності трудових мігрантів на ринку праці за показником компетентності та ймовірності успіху (Л. Хижняк, Л. Легецька, І. Майданік); методи вимірювання міжкультурної компетентності трудових мігрантів (В. Гразюлис, О. Пелін).

Ключові слова: трудова міграція, міграційні настрої, міграційні наміри, міграційні ризики, соціокультурні ризики, соціокультурна компетентність.

АННОТАЦИЯ

Новосад К. Я. **Социальные риски международной трудовой миграции из Украины. –** ***На правах рукописи.***

Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук по специальности 22.00.04 – специальные и отраслевые социологии. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. Львов, 2019.

В диссертации представлены результаты исследования миграционных рисков трудовых мигрантов из Украины. Исследование выполнено с позиций комплекса аналитических инструментов, среди которых: концепция Н. Лумана о преимуществах замены схемы «риск / надежность» схемой «риск / опасность»; взгляды А. Шюца на риск и шанс как взаимосвязанные переменные, которые побуждают людей пытаться осваивать мир и преодолевать препятствия; концепция «тройной индивидуализации» в условиях общества риска У. Бека; толкование компетентности, предложенное Дж. Равеном.

В работе предложено новое видение социокультурных рисков трудовых мигрантов, которые отражают информационную природу новых социальных рисков и приобретают актуальность в условиях перехода к постиндустриальному обществу. Доказано, что ориентированность на избежание неопределенности и предотвращение рисков трудовыми мигрантами из Украины повышает их уязвимость, оттесняет их на второстепенные роли на производстве и заставляет принимать невыгодные условия труда со стороны посредников и работодателей принимающей страны. Прогнозируется вероятность роста рисков потери «мотивированных способностей» на основании дисбаланса между когнитивными, эмоциональными и волевыми составляющими межкультурной компетентности трудовых мигрантов из Украины.

В исследовании получили дальнейшее развитие: представление о трудовых мигрантах как «источнике капиталистического духа» В. Зомбарта; концепция Н. Лумана о преимуществах схемы «риск / надежность» над схемой «риск / опасность»; взгляды А. Шюца на риск и шанс как взаимосвязанные переменные, которые побуждают людей пытаться осваивать мир и преодолевать препятствия; понятие промежуточных (воображаемых) препятствий в модели миграции Э. Ли; понятие готовности к миграции, которая является промежуточным звеном между готовностью к перемещению и фактическим перемещением международных мигрантов (Л. Рыбаковский, Т. Заславская); концепция «тройной индивидуализации» в условиях общества риска У. Бека; концепция «мотивированных способностей» Дж. Равена, которая состоит из баланса когнитивных, эмоциональных и волевых составляющих.

В исследовании усовершенствовано: применение ключевых индексов сравнительных исследований организационных культур Г. Хофстеде; методы изучения околонаучной мифологии о международных трудовых мигрантах из Украины Б. Юськива; оценку конкурентоспособности трудовых мигрантов на рынке труда по показателю компетентности и вероятности успеха (Л. Хижняк, Л. Легецкий, И. Майданик); методы измерения межкультурной компетентности трудовых мигрантов (В. Гразюлис, А. Пелин).

Ключевые слова: трудовая миграция, миграционные настроения, миграционные намерения, миграционные риски, социокультурные риски, социокультурная компетентность.

SUMMARY

***Novosad K. Y.* Social risks of the Ukrainian labor migrants in the process of intercultural interacton. – *On the rights of manuscript*.**

Thesis for a Candidate’s degree in sociological sciences on a speciality 22.00.04 – special and branch sociologies. – Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2019.

The dissertation presents the results of the sociological research of socio-cultural aspects of migrational risks of labor migrants from Ukraine. Current trends (namely:

collapse of the rigid bipolar world political system; significant intensification of international economic, social and cultural interactions; the formation of the world labor market, due to the liberalization of the migration regimes in most countries of the world; not always successful searches of the best models of migration and ethnic policy in sending and receiving societies etc.) create prerequisites for scientific understanding of international migration and migrational risks. The relevance of the study is defined by the contemporary socio-political processes and by the institutional needs of state and international organizations that deal with the regulation of labor migration. Intercultural interactons can become both an obstacle and an advantage in society in general and in the labor market.

In the first chapter the theoretical and methodological basis of the study is revealed. The research is conducted from the standpoint of a set of analytical tools, among which: the "risk / danger" scheme of N. Luhmann; A. Schütz views on risk and chance as interdependent variables that encourage people to try to master overcome obstacles; U. Beck`s concept of "triple individualization" in the conditions of the risk society; the interpretation of competence proposed and the concept of "motivated abilities" by J. Raven; the idea of migrant labor as a "source of capitalist spirit" by V. Zombart; the concept of intermediate (imaginary) obstacles by E. Lee; the concept of readiness for migration, which is an intermediate link between the readiness for relocation and the actual movement of international migrants (L. Rybakovsky, T. Zaslavskaya). The second chapter elaborates the idea that the challenges facing a post-industrial society manifest shifts between "expected future" and "real future", marking future threats and losses today. The most important element of the new social conditions is the distinction between risks and dangers. However, the distinction between risks and dangers is often offset by political motives. New social risks of labor migrants are formed beyond the conflict between labor and capital, which was characteristic of industrial society. The third chapter is dedicated to the empirical research of labor migrants cultural competence in the context of migrational risks. The program of empirical research was developed and implemented by the international team of sociologists from Central and Eastern European countries (Latvia, Lithuania, Poland, Slovakia, Ukraine) with author`s participation. In this research author proposed new vision of sociocultural risks of labor migrants, which reflect the informational nature of new social risks and become relevant in the context of the transition to a post-industrial society. It is proved that a high level of uncertainty avoidance and prevention of risks increases vulnerability of labor migrants from Ukraine, poses them at secondary roles of labor markets of host societies and makes them accept unfavorable working conditions proposed by the mediators and employers of the host country; the probability of increased risk of losing "motivated abilities" by Ukrainian labor migrants is predicted on the basis of an imbalance between the cognitive, emotional and behavioral components of their intercultural competence. The research has further developed: application of key indexes of comparative studies of organizational cultures by G. Hofstede; methods of studying the ethnocentric mythology concerning international labor migrants from Ukraine by B. Yushkiv; methods of measuring the intercultural competence of labor

migrants (V. Grasulyulis, O. Pelin) etc.

Key words: labor migration, migratory attitudes, migration intentions, migrational risks, socio-cultural risks, socio-cultural competence.

Новосад Крістіна Ярославівна

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ МІЖНАРОДНОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ З УКРАЇНИ

22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Відповідальний за випуск:
доктор філософських наук, професор
Лукашевич Микола Павлович

Підписано до друку 29.03 2019. Формат 60х84/16.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Віддруковано на різографі.

Видавництво УжНУ «Говерла»
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія Зт №32 від 31 травня 2006 року